

CHĘDOGI (108) *ai*

o jasne.

comp chędoższy (10).

sg m N chędogi, chędoższy (23). ◊ *G* chędogi(e)go (2). ◊ *A* chędogi (4), chędogi(e)go, chędoższ(e)go (4). ◊ *I* chędogi(e)m (1). *f N* chędogą, chędoższą (9), chędog(a) (2). ◊ *G* chędogi(e)j, chędoższ(e)j (3). ◊ *A* chędogą (8). ◊ *I* chędogą (1). ◊ *L* chędoższ(e)j (1). ◊ *n N* chędogi(e), chędoższ(e) (13). ◊ *G* chędogiého, chędoższého (7); -ého (1), -(e)go (6). ◊ *A* chędogi(e) (5). ◊ *I* chędogim (1) *SkarKaz*, chędogi(e)m (1) *WitosŁut*. ◊ *L* chędogim (1) *BielKron*, chędogi(e)m (1) *FalZioł*. ◊ *pl N m pers* chędodzy (2), *m an* chędodzy (1), *subst* chędogi(e) (7). ◊ *D* chędogim (1). ◊ *A subst* chędogi(e) (7). ◊ *I n* chędogi(e)mi (1). ◊ *L* chędogich (2).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Czysty, schludny, porządny; mundus Mącz, Cn; permundus Calep, Cn; tersus Mącz; elegans, lautus, purus, púrus, sincerus Cn (43)*: GOłab iefth ptak barzo chędogi/ żadnego ścirwu ani plugawey rzeczy nie pożywiaiaczy *FalZioł* IV 21a, IV 27c, V 63v, 65v; *RejWiz* 65; IEdnego też pytáli/ gdy przez dwor chędogi/ Iákoby Gęśi przegnał/ by nie zmázał drogi *RejFig* Dd5v, Aa5v; Ale to wđdy chędoższy/ co między ładzami/ Siedzi nie zbrukawšy ief/ niż zá oponámi. *RejZwierz* 55, 62v, 140; Abowiem ták bylá chędoga y thák rołkołzna/ iż nigdy ief proftą wodą nie vmywála/ iedno iey mufieli z rofy wodę zbierać *BielKron* 178, 10v, 259v, 260; Dobrymi gołpodarzmi połpolicie zowiem. Co fię o dobrą czeladz napilniey Itáraią/ Chędogą gołpodynią dla Nábiału máią. *Prot* C4; Chędogi á plugáwy. *RejZwierz* [233], B3v, 17, 35v; *ModrzBaz* 35; *ReszList* 168; Purifico — Wiczilczam, chedogiem czime[!]. *Calep* 877b; *GostGospPon* 170; *SkarKaz* 420b; Kofzulkę zwierzchnią/ łpodnią/ białą trzebá wdźiwác/ Fártuch także chędogi do páłá przypinác. *ZbylPrzyg* Bv.

Wyrażenia: »chędogi na ciele« (2): Są theż ludzie chędodzy na ciele/ bo wielekroć przez dzień w wodzie bądzie ief vmywał wšytek. *BielKron* 450v, 447.

»odzienie chędogie« (1): A w což ief iey dano vbrác? Otho słyšyš w odzienie iáfne/ w odzienie białe á chędogie *RejAp* 158.

»szaty chędogie« (4): Szathy aby chędogie zawždy były/ prane w wodzie ciekáčzey a na flończu fułzone. *FalZioł* V 65, 53; *BielKron* 81v; *LatHar* 198.

Szereg: »chędogi, czysty« [szyk 2 : 1] (3): Ieft też to zwierzę według łtharego zakonu chędogie/ czyłte *FalZioł* IV 2a; *Mącz* 449d; *Calep* 786a.

Iron (1): Piernat źurem pomázał/ śmierdzi by z wychodu/ Pátrzayże chędogiego/ páńłkiego połogu. *RejZwierz* 140.

W przen (2): A gdy ty będziefz raczył zetrzeć łemnie tę zmázę moię chędożšy będe niż bych był Izopem po- kropiony *RejPs* 77; *RejZwierz* 136.

a. *Nie zanieczyszczony, bez domieszek; purus, sincerus; Cn* (5): Aby tim więcej pokarmu w łobie mógł zachować, ktori on w fię biorąc iakoby w nieiaki garniecz warzy a trawi oddzielaiąc to czo ief łubtilnego od plugawego, wilgotnoć chędogą ku krwi wzgorę podnołząc, a grubą materią na doł przez ielita wypułczaiąc. *GlabGad* E7; Przeto ten łłchetny ięzyk łácińłki przez obcy narod

gruby bārzo fie w mowie odmienił/ ktory był łam w łobie pierwey chędogi á cały zāwždy przed tym. *BielKron* 276; *GostGosp* 48, 98.

Szereg: »wyczyściony a chędogi« (1): á ofobliwie rofkāzuie Pan aby tá oliwā wyczyściona a chędogā byłā. *RejAp* 90v.

2. *Piękny, ozdobny, wytworny, urodziwy; nitidus, politus Mącz, Cn; concinnus, cultus Mącz; subtilis Calep; lepore et venustate affluens, aureolus, aureus, bellatulus, bellulus, bellus, conspicuus, decorus, egregius, elegans, excultus, excuratus, eximius, festiuous, floridulus, floridus, formosus, graphicus, non inelegans, lautiusculus, lautus, lepidus, luculentus, mundus, mundulus, perelegans, perpulcher, praesignis, praetersus, pulchellus, pulcher, purpureus, scitulus, scitus, speciosus, spectatus, venustulus, venustus, visendus Cn (41)*: yako łczyernya chędogā roza powłtaye óstrego tak łpokolenya yeuynego łzwyłtha połła marya *PatKaz I* 9v; Przełto w łtārym zakonie [...] niebyło tego/ by vmārłe łudzi chowano w kołscielech/ [...] ále chowano przed miálthem/ w ogrodziech chędogich/ y ofobliwych *KrowObr* 104v; *RejPos* 13; Na chędogiego. ALe teź ty chędogi/ nie buiay wyłoko/ Bo s tego pychā rołcie/ widzifz łam na oko. *RejZwierz* 141, bbv; *BielKron* 283, 286v; *Mundior iusto cultus, Nāzbyt chędogie przy práwiānie/ Vbierānie. Mącz* 236d, 54b, 58d, 185d, 236d, 247d, 308a; *BielSat* D2v; *HistLan* B4v; *ModrzBaz* 35, 42, 143; *KlonŻal* D3; *PudłFr* 71; *Calep* 587a, 1022b; *WitosłLut* A3v, A6; *SkarKaz* 457a.

Wyrażenia: »chędogā sukniā« (1): chędogiey łukniey niełzukał *SkarŻyw* 298.

»chędogā szata« [*szyk 3 : 1*] (4): Nie załrzyłz teź nikomu/ o moy miły brācie/ Gdy kto chodzi w chędołzłzey/ á niłzi ty łzācie. *RejZwierz* 123; *BielKron* 441v, 458v; *SienLek* 11v.

»chędogi na wyobrażeniu« (1): yako pyłłe Epifānius yz była pannā [...] chędogā nauyobrazenyu *PatKaz III* 120v.

Szeregi: »chędogi i bogaty« (1): Ormus iniālto ku łłońcā włchodu/ chędogie y bogāte *BielKron* 267v.

»chędogi, (wielki i) mocny« [*szyk 2 : 2*] (4): bo kołcioł Sālāmonow był mocny/ chędogi/ wielkim kołztem á ozdobnie wyłtāwiony. *BielKron* 265, 264v, 286v [2 r.].

»niewielki ale chędogi« (1): Konłtāncia miālto Niemieckie/ nie bārzo wielkie ale chędogie *BielKron* 283.

»chędogi a ozdobny« (1): A iāko fie włzytcy zgadzāiā/ chędołzłłe á ozdobnieyłze nie było [*miasto Jeruzalem*]/ iedno czāłfu przyłcia Pānā Kryłtułā. *BielKron* 264v.

»ubrany albo chędogi« (1): Odwroć lice twoye od vbrāney albo chędogyey byāłey głowy. *GliczKsiāż* P8.

3. *Dostatni; o jedzeniu teź: dobry, smaczny (8)*: *BierEz* Ev; Załz bełpieczne wyłpānie załz chędogie iedłto/ Gdyź o tym zāwždy myłli iāko mārne bydłto. *RejWiz* 12v, 18, 135; A Potym przyłzedłzy łiadłzy łobie v chędogiego łtolikā łmācznych á pomiernych potraweczek fie nāiełc *RejZwierc* 164; *GostGosp* 24.

Szereg: »zdrowy a chędogi« (1): Abowiem złemu dobredzieyftwo vczynic/ iākoby na złā łzkapę połzłocifłtā vzde łwołzyc/ albo zāchorzāłemu zołādkowi zdrowe a chędogie iedłto podāc *RejZwierc* 98.

Przen (1):

Zwrot: »mieć chędogie łożę« = *żyć dostatnio (1)*: Nie vtracay dóbr fwoich miey chędogye łożę/
Nędzá dobrze żadnemu vczynic nie może. *BielKom* C5.

4. Zdrowo wyglądający, wyborowy, zdatny; sincerus Mącz; accomodatus, aptus, idoneus Cn (3) :
Porci sinceri, Chedodzy [!]. *Mącz* 437a.

Szeregi: »dobry i chędogi« (1):abowiem Krol iádac przez rowny potoczek/ padł z nim koń żywotny
dołyc dobry y chędogi vtonął w trofze wody. *BielKron* 398v.

»piękny a chędogi« (1): które słowo v Zydow sośnia po Polku známionuie piękną á chędogą
OrzQuin Nv.

5. Moralnie dodatni: dobry, uczciwy, pilny, staranny, słuszny; purus, sincerus Cn (13) : Poczciwofé
páńfka iz chędoga ieft wiecznie trwác będzie *RejPs* 27v, 120v; *BielKom* C5v; Ta náuká máłych dzyatek
nye yełtci cyęłzka yáko by kto sobye rozumyeć myał/ y owfsem bárzo lekka/ mała/ á chędogą/ á co
wyęcey porządna. *GliczKsiąż* K; *OrzQuin* Nv; *RejPosWstaw* [110³]v; *ModrzBaz* 10v; *KlonWor* 40.

Wyrażenie: »chędogie obyczaje« (1): W they Arkádyey był Prometeufz mąż ołtrego rozumu/
kthory lud prófity a bálwochwálny ku chędogim obyczáiom przywiódł. *BielKron* 273.

Szereg: »czysty á chędogi« (1): Serce czyłte nie tylko na iedno rozumiano być ma czyłte/ ale na
włzytko/ áby było czyłte a chędogie we włzytkich rozmyłlech niepotrzebnych fwiátá tego *RejZwierc*
140v.

a. O charakterze ludzkim (3) : á iefthli ktemu będzie okrągłe y nieporoflo [!] na fkroniach tedy
takowy bywa ołtrego rozumu, chędogi pyłzny *GlabGad* N4, O8, P4.

Synonimy: **1.** czysty, czyściuchny, omyty; **2.** cudny, dworski, godny, foremny, krasny, piękny,
urodziwy, wysmukniony; **3.** dostatni, uczciwy.

Gf CHĘDOŻNY, NIECHĘDOGI

MM